

Baasrode

Het reilen en zeilen

18 februari 2012

Hier ging het licht niet uit! Hoe hard het ook waaide, *den Bostroeëneir* (Baasrodenaar) zorgde ervoor dat de vlam brandend bleef. Weliswaar raakten ze vroeger om diverse redenen wel eens in vuur en vlam, die inwoners van Baasrode, maar daar gaat het nu niet om. Wat hier ter sprake komt is een olielamp die nu nog slechts voortbestaat als het symbool van het lokale Scheepvaartmuseum. Eens was het een gewaardeerde scheepslamp, een petroleumlamp, die zelfs bij de zwaarste stormen onverstoortbaar licht bleef brengen in de duisternis toen er van elektrisch licht nog lang geen sprake was. Erg praktisch. Dat soort lamp is noch min noch meer een origineel ontwerp uit Baasrode. De lamp kreeg zelfs internationale bekendheid. Mijnwerkers hadden hun Davylamp, schippers hun Bostroeëneir. Ik zeg het maar even opdat je vooral het belang van dit dorp niet zou onderschatten. Immers, wanneer je van Dendermonde naar Mechelen rijdt, ben je Baasrode voorbij voordat je er eigenlijk erg in hebt. Al helemaal omdat bijna alle verkeer al jaren rond het dorp wordt geleid via een ringweg door een industrieterrein. Om de smalle straten te vermijden die in het centrum van het dorp liggen.

Heden en verleden

Heden ten dage is Baasrode een dorp met een nijverheid- en woonfunctie. Het ligt in de Scheldevallei. Meer nog: het ligt áán de Schelde. Naast het centrum zijn er ook nog de gehuchten Vlassenbroek en Briel.

Eertijds was Baasrode belangrijk doordat van daaruit in één tij het traject Baasrode-Antwerpen gezeild kon worden. Bovendien moest in Baasrode, in tegenstelling tot Dendermonde, geen tol betaald worden. Zo groeide Baasrode reeds in de vroege Middeleeuwen uit tot een handelscentrum. De bedrijvigheid was zelfs van die aard dat Pieter Bruegel de Oude in 1556 Baasrode in beeld bracht. Hij etste een haventafereel dat nu nog getuigt van het grote verleden van dit dorp.

De ets van Pieter Bruegel de Oude die Baasrode voorstelt in 1556
Wikimedia Commons. Public domain.

Dat af- en aanvaren van zeilschepen zorgde er ook voor dat in Baasrode de scheepsbouw bloeide. Eeuwenlang. Een groot deel van de bevolking leefde van „het reilen en zeilen“ op de Schelde. Ze bevoeren de rivier of ze bouwden schepen. Uit een document van 1572 blijkt dat er toen al scheepsbouwactiviteit in Baasrode bestond. Er is sprake van een „*schipmaker met een huysken met een erfve achter aen tselde*“. In 1777 waren zo niet minder dan zeven scheepswerven hier in vol

bedrijf. De scheepsbouwers uit Baasrode hadden bovendien een goede naam. Berichten over hun kunde hadden zelfs het oor van Napoleon bereikt. Daarom werden ze tussen 1806 en 1814 opgeëist om oorlogsschepen te bouwen voor de keizerlijke vloot. Hetgeen vandaag nog bewaard is gebleven, getuigt van het succes van twee werven, Van

Damme en Van Praet, die vooral tussen 1850 en 1914 bijzonder goed boerden. Samen met Antwerpen, Hoboken en Boom behoorde Baasrode toen tot de belangrijkste scheepsbouwcentra van ons land. In 1852 werd Baasrode zelfs vereerd met koninklijk bezoek: de zonen van Leopold I kwamen op de werf Van Damme de tewaterlating bijwonen van een koopvaardijship dat naar hun vader genoemd werd.

In 1895 begon de productie van stalen schepen. Ook tussen de twee Wereldoorlogen draaiden de scheepswerven in Baasrode goed. Na de Tweede Wereldoorlog vroeg de scheepvaart om steeds grotere schepen en daardoor kwam men hier in de problemen. De dokken voldeden niet meer. Bovendien beperkten de diepgang en de breedte van de Schelde het bouwen van grotere schepen. En zo kwam het dat in 1972 hier het laatste nieuwe schip van stapel liep. In 1986 kwam het definitieve einde van een eeuwenlange traditie: de laatste nog actieve scheepswerf sloot definitief.

Uiteraard is Baasrode zijn scheepvaartverleden niet vergeten. Er is nu een scheepvaartmuseum. Dat is gevestigd in de authentieke *meesterwoning* van de vroegere *werfeigenaar Van Damme*. Een bijzonder iemand, die Van Damme, die op meerdere manieren zijn stempel heeft gedrukt op het dorp. Het gebouw is beschermd als monument en het is van 1830. De buitenkant ziet er nogal haveloos uit. Ik heb me echter laten vertellen dat het huis binnen prachtige plafondschilderingen uit 1852 heeft. Ook waardevolle fresco's uit 1895 die

kenmerken vertonen van het art nouveau.

Zoals het een scheepvaartmuseum betaamt is er een overzicht te vinden van hoe er op de scheepswerven destijds gewerkt werd. De tentoonstelling omvat oude werktuigen, maquettes en constructietekeningen van de schepen die er ooit getimmerd werden.

Alleszins merkwaardig is dat achter het museum nog de scheepswerf ligt zoals ze op de laatste werkdag achtergelaten werd. Zelfs de lege bierflesjes van de arbeiders zijn er blijven liggen. Deze unieke locatie werd aangekocht door het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen. Het is de bedoeling om de werf te restaureren. Wat inmiddels nog

De vroegere meesterwoning van Van Damme waar nu het Scheepvaartmuseum is ondergebracht.

steeds niet is gebeurd. De bescherming van de site werd jarenlang door buurtbewoners aangevochten. Na een arrest van de Raad van State is dat nu eindelijk van de baan: de werf geniet bescherming.

De werkplaatsen van de werf zijn een ware schatkamer voor de industriële archeologie. Alle oude machines staan er nog: om te snijden, te walsen, te ponsen, te zagen en te frezen. Er is een smidse en ook nog een centraal takelsysteem dat geïnspireerd lijkt op het principe van de „lopende band“ van Henry Ford. Iedereen kan zich direct een idee vormen van hoe op het einde van de negentiende eeuw en tot een stuk in de twintigste eeuw houten en stalen schepen werden gebouwd. Iets dergelijks kent zijns gelijke niet. Zelfs in Nederland of in Engeland, die toch een veel grotere traditie kennen in verband met scheepsbouw, vind je nergens een werf die zo volledig bewaard is gebleven.

Opstand

De scheepswerven brachten welvaart. Voor sommigen. De meeste scheepsarbeiders leefden in kommervolle omstandigheden. Ze huisden dichtbij de werven, vooral in de wijk Broekkant. Het is altijd al zo geweest dat armoede verenigt en rijkdom verdeelt. Dat bleek nog maar eens toen door een samenloop van omstandigheden de gebeurtenissen in

Baasrode op een kwade dag escaleerden in wat wel eens de „Opstand van de Broekkant“ wordt genoemd.

Omstreeks 1890 was de maatschappelijke situatie in Baasrode al meerdere jaren erg gespannen. De wijk Broekkant werd overigens gezien als de armste omgeving in gans het land. Waar „arbeiders in varkenskoten“ woonden. Die sociale achtergrond lag onderhuids te vunzen en te broeien. De frustraties van de bevolking ontladden zich op 13 februari 1893. De maandag van carnaval. De echo's van die gebeurtenissen galmden lang na. Het begon bij de infame „loting“. De loterij om te bepalen wie tot de legerdienst zou worden opgeroepen was iets wat door zijn onrechtvaardigheid al veel kwaad bloed had gezet. Het was die dag in februari ook militieloting geweest. Wie het geluk had „zich eruit te loten“, wie dus niet naar de Armée Belge moest, die bouwde meestal samen enkele andere geluksvogels van zijn dorp een rijkelijk met alcohol besproeid feestje. Wie „erin“ geloot was, bedronk zich om niet aan zijn ongeluk te moeten denken. Zo kwam op die dag in 1893 een twintigtal dronken jongelui terug van de loting in Lebbeke. Onderweg zochten ze, kwestie van dronkemansvermaak, ruzie met voorbijgangers. Toen ze op de baan van Dendermonde naar Mechelen een rijtuig tegenkwamen wilden ze dat uit alcoholische baldadigheid tegenhouden. De lotelingen blokkeerden het rijtuig door ervoor te gaan staan. Er werd nog geprobeerd om de heethoofden te ontwijken maar dat lukte niet. De vrouw die het rijtuig bestuurde kreeg het zodanig op de heupen dat ze met de zweep trachtte de belagers van zich af te slaan. Wat olie op het vuur was want hierop vielen de dronken militieleden haar en de andere personen op de wagen aan. Drie mensen die in het rijtuig zaten raakten bij die aanval zwaargewond. Een jongen van het gezelschap in het rijtuig kon echter ontsnappen en hij vluchtte richting Dendermonde om hulp te zoeken. Onderweg kruiste hij het pad van een paar rijkswachters te paard die hij op de hoogte stelde van het gebeuren. De gendarmen spoedden zich direct naar de plaats van het onheil. Ze vonden daar de gewonde reizigers. Ze zorgden voor versterking en zo galoppeerden uiteindelijk vier rijkswachters naar Baasrode om de delinquenten te vatten.

Dat was nog niet zo eenvoudig want er was ondertussen al wat tijd verlopen sinds de aanval. Echter in het gehucht Boschwijk, in de wijk Broekkant, kon een vrouw één van de lotelingen aanwijzen als een mogelijke dader. Zo werd Lodewijk Van Overstraeten in de herberg „De Tamboer“ in de boeien geslagen. Wat letterlijk niet zonder slag of stoot mogelijk was want de arrestant trakteerde de gendarmen op paar rake klappen. Ze slaagden er tenslotte toch in hem te bedwingen en er werd besloten om hem naar Baasrode-dorp te brengen voor de ondervraging. Dat liet de dronken loteling niet zomaar gebeuren. Hij brieste en brulde zo erg dat een twintigtal van zijn kennissen en burens gealarmeerd raakten. De sfeer raakte zeer snel erg gespannen. Zo begonnen zich steeds meer mensen te verzamelen rond de rijkswachters en hun arrestant waarbij geprobeerd werd deze laatste te bevrijden. Het kwam de gendarmen op gescheurde uniformen en kneuzingen te staan.

Het ging van kwaad naar erger! Zodat er zelfs iemand door de hand werd gestoken door de bajonet van een rijkswachter. Er werd ook een schot gelost... Zonder dat er een ander slachtoffer viel dan de pet van één van de belagers. En toen nam de geschiedenis een merkwaardige wending...

Veel van degenen die de rijkswachters bedreigden en aanvielen werkten op de scheepswerf van Cesar Van Damme. Die was, behalve eigenaar van de werf, ook schepen (wethouder) van de gemeente. Er werd op hem beroep gedaan om te proberen de situatie ten goede te keren. Geen onlogische keuze want hij stond hoog aangeschreven bij zijn arbeiders. Toen Cesar zag wat er aan het gebeuren was, negeerde hij volkomen de hachelijke positie van de gendarmes. Hij koos de kant van de arrestant! Iets wat tot dan toe nog nooit vertoond was! In plaats van de massa te sommeren om uiteen te gaan, vroeg hij aan de gendarmes wat er aan de hand was en of ze wel een arrestatiebevel hadden. Dat hadden ze uiteraard niet. Daarop vroeg Van Damme of ze de gevangene wilden vrijlaten en de volgende dag terug komen. Mét een arrestatiebevel. „Er wordt hier niemand gearresteerd,“

verklaarde hij. „Het is vandaag loting geweest en men ziet overal zo'n feiten gebeuren, men hoeft die loting maar in zijn geheel af te schaffen.“ De gendarmes zegden dat ze niet op zijn verzoek konden ingaan om de arrestant vrij te laten. De gevangene moest onverwijd naar Dendermonde gebracht worden. Van Damme verklaarde daarop dit ronduit belachelijk te vinden. Een verklaring die de al hachelijke positie van de gendarmes nog meer ondermijnde. Ondertussen was de burgemeester opgeroepen en toen die arriveerde wist hij zich niet goed een houding te geven. Als hoofd van de gemeente én van de gemeentelijke politie had hij in principe het nodige gezag om de massa naar hun huizen te doen terugkeren. Door zijn getwijfel slaagde hij daar evenwel niet in.

Hoewel Van Damme Vlaams sprak, was de verslaggeving van het gebeuren destijds in het Frans. Volgens dat verslag zei hij: „*Pour moi cet homme ne peut être arrêté, et, si j'étais bourgmestre il ne le serait pas. Il y a eu du grabuge (ruzie) au Broekkant. Les personnes prennent fait et cause pour le détenu et je trouve cela noble de leur part. Si j'étais cet homme (de gevangene) je ne vous accompagnerais pas. Ces gens montrent qu'ils ont du courage, ils prennent parti pour un camarade, il ne se laisseront pas enlever! Quand je serai bourgmestre il n'y aura plus aucun gendarme qui mette les pieds sur le territoire de ma commune. Je n'aime pas ces gens là!* (de gendarmes)“. Eén van de gendarmes antwoordde in het Frans dat hij die uitspraak wel een zeer eigenaardige manier vond om de massa tot kalmte te manen. Van Damme vertaalde alles met luide stem in het Vlaams, zodat iedereen wist wat er gezegd werd. Het werd de rijkswachters niet in dank afgenomen. Er werden nog verschillende pogingen ondernomen om de gevangene te bevrijden maar dat had geen ander resultaat dan dat er zowel onder de arbeiders (steekwonden door bajonetten) als onder de rijkswachters (bekogeld met stenen en flessen) nog meer gewonden vielen.

Uiteindelijk werd de gevangene toch afgevoerd naar Dendermonde.

De eindbalans van de veldslag op carnavalsdag was aanzienlijk. Drie personen in het rijtuig uit Sint-Amands werden zwaargewond bij de gevechten met de lotelingen. Zes gendarmes waren tijdelijk werkonbekwaam. Een journalist voor de krant Le Patriote zag later in Dendermonde nog een gendarme lopen met talrijke verwondingen en zijn hoofd in een verband. Ook een aanzienlijk aantal opstandelingen werden verwond, vooral door bajonetsteken.

De gevolgen

Toen het stof wat was gaan liggen maakten de gebeurtenissen al snel een scherpe bocht om een politiek gekleurd parcours te gaan volgen. De strijd die toen al heerste tussen klerikalen en vrijzinnigen is in Baasrode eigenlijk blijven voortleven tot 1976. Toen fuseerde het dorp met de stad Dendermonde en werden de bordjes verhangen. Maar ten tijde van de opstand werd één en ander nog bijzonder scherp geslepen. De katholieke pers greep de incidenten aan om de schuld bij de liberalen te leggen. Een liberale loteling zou de polsen van de marktkraamster in het rijtuig hebben doorgesneden. Iets waarvoor, bij mijn weten, geen bewijs bestond. Het was echter wel de bedoeling met een smeug verhaal op de proppen te komen en de politieke tegenstander in een slecht daglicht te stellen. Dus werden de feiten veel erger voorgesteld dan ze zich in werkelijkheid hadden voorgedaan en werd een flagrante leugen niet geschuwd. Zo werd er ook geschreven dat na de gevechten met de rijkswachters twee doden werden opgeraapt. De liberale pers daarentegen trachtte het voorval te minimaliseren. Daaraan was het feit dat Cesar Van Damme een liberaal politicus was, allicht niet vreemd. Het kon echter niet geloofwaardig worden dat zijn aandeel in het geheel zeer uitgesproken was geweest.

De rechtbank deed uitspraak. Er werden twaalf mensen veroordeeld als verantwoordelijken voor de revolutie. Onder hen was ook Cesar Van Damme. Hij werd veroordeeld tot een gevangenisstraf van 8 dagen en een boete van 26 frank. Een opmerkelijk lichte straf. Te meer omdat de anderen heel wat strenger aangepakt werden. Zij kregen gevangenisstraffen tussen 15 dagen en 9 maand, en boetes tussen 26 en 176 frank. Het spreekt voor zich

Het grafmonument van Cesar Van Damme

dat dit niets met klasse-justitie te maken had want behalve Van Damme waren het allemaal arbeiders die in het beklagdenbankje stonden.

„*Quand je serai bourgmestre...*“ had hij gezegd. Hij zou het nooit worden. De incidenten betekenden voor Cesar Van Damme het einde van zijn lokale politieke carrière. Daartegenover leverde het hem in 1904 wel een zetel in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op. Massale betogingen in Baasrode om hem te steunen waren daaraan niet vreemd. Hij werd zo de eerste niet-katholieke parlementair van het arrondissement Dendermonde.

Cesar Van Damme overleed in Nederland in 1916. Zijn grafmonument is nog steeds het grootste op het kerkhof van Baasrode. Opmerkelijk is ook dat aan het monument elk christelijk symbool ontbreekt!

De tijden zijn veranderd. De Broekkant is al lang niet meer „de ongezonde wijk“. Tegenwoordig wonen daar onder meer een oud-volksvertegenwoordiger en een kandidaat Manager van het Jaar 2009. De tijd van het zich compleet klem zuipen in café De Tamboer is ook voorbij. En in zaal Het Schipken komt het dezer dagen nog zelden tot knokpartijen. Waar dat vroeger met carnaval geheid op het programma stond. Een partijtje rammen tussen „die van den Broekkant“ en „die van Korea“ (het Hof ten Rode).

Heeft het pad het gehad?

Desondanks was de Broekkant recent nog eens in het nieuws. Tussen de Broekkantweg en de Schelde ligt een pad. Officieel bekend als Voetweg nummer 42. Een ten dele nogal groezelig pad van ongeveer 120 meter lang dat daar al meer dan tachtig jaar ligt. Er zit een knik in die bijna rechthoekig is en die best met enige voorzichtigheid kan benaderd worden omdat die bocht niet te overzien is. Het is namelijk niet onwaarschijnlijk dat een voortvarend fietser van de andere kant wat kort door de bocht gaat. Hetgeen een ernstige aanrijding tot gevolg kan hebben met een ander iemand die nietsvermoedend die bocht nadert.

Maar wat wil nu het geval? Er ligt daar een bedrijf, De Brandt, en die willen uitbreiden. Dat willen ze al lang maar het pad loopt over „hun“ terrein. Een doorn in het oog, dat spreekt. Dus die willen die voetweg...weg. Dat maakt nogal wat mensen in Baasrode ongerust. Zodoende hebben meer dan 1700 mensen een petitie ondertekend om de voetweg te behouden. Wanneer De Brandt wil uitbreiden dan zouden ze die weg moeten verleggen. Zodat het pad rond het bedrijf zou lopen. Maar de vrees bestaat dat de weg gewoon zal verdwijnen. Zonder alternatief.

Het buurtcomité meent wel argumenten in handen te hebben om het pad te behouden. Schoolkinderen uit de Broekkantstraat gebruiken dagelijks deze weg. Waarlangs het mogelijk is om in het centrum te raken zonder dat je gemotoriseerd verkeer tegenkomt. Mocht de weg verdwijnen, dan zouden die kinderen een route naar de Scheldedijk moeten volgen die veel gevaarlijker is. De firma De Brandt zegt dat het pad zélf gevaarlijk is omdat hun vrachtwagens soms die voetweg dwars oversteken. Maar de voetweg wordt het drukst gebruikt tijdens de weekends en 's avonds. Wanneer de firma De Brandt gesloten is. Het hoeft niet zo te zijn dat de vrachtwagens een gevaar vormen voor deze fietsers en wandelaars. Er kunnen ook spiegels geplaatst worden waarin de chauffeurs de andere gebruikers van het pad kunnen zien aankomen. Van weerskanten is dan allicht wat voorzichtigheid vereist. Daarnaast zijn er nog wat andere elementen die de buurtbewoners doen besluiten dat de weg moet blijven. Zo maakt die deel uit van bepaalde toeristische routes en zorgt precies dit pad ervoor dat de Scheldedijk gemakkelijk toegankelijk blijft voor rolstoelgebruikers. Wordt vervolgd...

Overigens... dat ze maar oppassen bij De Brandt want er zijn al eerder rare zaken gebeurd

De Sint-Ursmaruskerk in Baasrode

daar op de Broekkant. Bij een haag daar was een putje waar tovenaars 's nachts bijeenkomsten hielden. De tovenaars gooiden dakpannen naar de voorbijgangers. De volgende dag stelde men nochtans vast dat er van de daken van de omliggende huizen geen enkele dakpan was verdwenen. Ik denk dat het tovenaars uit Boom waren die hun eigen Boomse pannen hadden meegenomen.

Koortswerend

De kerk in Baasrode staat bijna met de voeten in het water van de Schelde en ze is gewijd aan de heilige Ursmarus. Deze heilige wordt ook *de Apostel van Vlaanderen* genoemd. Hij zou reeds aan zijn moeder verschenen zijn, nog voordat hij geboren werd. Dat moet even schrikken geweest zijn! De verrassing was er dan natuurlijk wel een beetje af bij de eigenlijke geboorte. Nu ja, als heilige moet je toch minstens één straffe toer op je palmares hebben. Ursmarus was een leerling van de heilige Amandus. Deze laatste is even verderop langs de Schelde ook in een kerk ge-

land. In 689 werd Ursmarus abt van de abdij van Lobbes waar hij de heilige Landelinus opvolgde. In zijn vrije tijd, ledigheid is des duivels oorkussen, stichtte hij nog een paar nieuwe kloosters. Zoals in Aulne en in Wallers. Hij wordt aanroepen tegen de koorts.

Hoe de kerk er in 1139 uitzag, dat is niet bekend. Er stond een kerk, dat wel, maar zoals kerken dat plegen te doen groeide die niet vanzelf. Het aantal gelovigen echter wel. Zo rond 1500 bouwde men daarom op de plaats waar de huidige kerk nog altijd staat, een nieuwe gotische kerk met een dubbele kruisbeuk. Tegelijk werd ook de toren gebouwd waarvan alleen het onderste gedeelte bewaard is gebleven.

In de loop der tijden kreeg de nieuwe kerk het hard te verduren. Op 14 augustus 1578 werd Baasrode door Waalse soldaten belegerd. Die hadden af te rekenen met vier vendels Gentse krijgslieden. Het resultaat van dit treffen was dat een groot aantal soldaten en inwoners bij de gevechten het leven liet. En de kerk werd zwaar beschadigd. Het „Hof van Peene“, het kasteeltje van de heer van Baasrode, werd zelfs volledig verwoest.

Daarmee hield het nog niet op. In de loop der jaren teisterden meerdere branden, oorlogen en overstromingen de hele parochie. Door de economische crisissen die volgden, waren er geen middelen meer om de kerk te herstellen. In 1654 schreven Pieter Van Boome en Thomas Van Damme, Kerkmeesters, een brief aan de aartsbisschop om het volgende te melden: „*de parochiekercke van Baserode seer ende al is gedestruet ende geruyneert door de troebelen van de orloghe...*“. Zij drongen aan op een snelle „*reparatie ende restauratie van deselve kercke*“. Het duurde echter nog tot in 1677 voordat deselve gedestrueerde kercke hersteld werd. Daarbij kreeg de toren een nieuwe renaissance bovenkant. De kerk werd nog een paar keer vergroot. Toen dat niet meer mogelijk was, werden er plannen gesmeed om een grotere kerk te bouwen op een andere plaats. Die plannen werden echter doorkruist door de Eerste Wereldoorlog. Later lenigde men de nood door in de wijk Briel een nieuwe, kleinere, kerk te bouwen.

Degenen die al die kerken bouwden zullen wel geen vrijmetselaars (meer) geweest zijn. Met die lui moet je namelijk oppassen. Zo had een jongen een relatie met een meisje wiens moeder een rare vrouw was. Toen de zoon van die vrouw op een dag thuiskwam, stak hij zijn moeder met een mestvork neer. De vriend van het meisje ging daarna naar huis en werd onderweg langs de dijk in een koperen ketel geslagen. Wat verderop zag de jongen zes vrijmetselaars op een muziekinstrument spelen. Even later vlogen die vrijmetselaars door de lucht... Volgens mij is de samenhang in dit verhaal zoek maar ik heb dan

ook maar weinig ervaring met mestvorken en koperen ketels.

Vlas en plas

Wanneer je vanuit Baasrode langs de Scheldedijk in de richting van Dendermonde wandelt, dan kom je onvermijdelijk aan *Vlassenbroek* voorbij. Het is een gehucht en een parochie van Dendermonde neergevleid in een bocht van de Schelde. Een mini-dorpje dat weggelopen lijkt uit een Vlaamse versie van Faller of Märklin. Het dorp ligt aan de Beneden-Schelde, precies op de grens van de alluviale Scheldevallei met haar slecht gedraïneerde kleibodem en matig natte zandleemgronden. Eertijds werd er onderscheid gemaakt tussen het moerassige polderland „Vlassenbroek“ enerzijds en „Vlassenhout“ anderzijds. Dat laatste vormde samen met „Buckenholt“ (Beukenhout, Buggenhout) een overschot van het ooit immens grote oude Kolenwoud dat je her en der in allerlei bosrestanten nog tegenkomt.

Over de vroegste geschiedenis van dit dorpje is er nagenoeg niets geweten. Er staat wel eens in de boeken dat het een deel is geweest van het domein „Baceroth“, dat sedert de Karolingische periode toebehoorde aan de Benedictijnenabdij van Lobbes. De abdij dus waarvan Sint-Ursmarus abt is geweest. Volgens anderen zou Vlassenbroek een afzonderlijk domein geweest zijn.

In de 10^e eeuw en de eerste helft van de 11^e eeuw werden vele abdijgoederen ingepalmd door de Vlaamse graven. Zo bouwden die zich een machtsbasis uit tegen het Franse en het Duitse rijk. Die twee twistten al langer om dit grensgebied. Dit gebied langs de oevers van de Schelde, dat van Gent tot Bornem reikte, gaven de graven in de eerste helft van de 11^e eeuw in erflaan aan de voogden van de Sint-Baafsabdij, de latere heren van Dendermonde.

In een akte van 1216 is er sprake van een kapel in Vlassenbroek. Dat maakt het veilig te veronderstellen dat hier reeds in de 11^e of de 12^e eeuw een bedevaartplaats moet bestaan hebben. Deze parochie behoorde aanvankelijk tot het bisdom Kamerijk en sedert 1570 tot het bisdom Gent. Op wereldlijk vlak werd Vlassenbroek bestuurd door een buitenvierschaar met een meier en zeven schepenen die gehoorzaamheid verplicht waren aan de heer van Dendermonde.

Vlassenbroek werd in het verleden herhaalde malen geteisterd. Was het niet door de natuur, dan wel door de mens. Er waren de grote overstromingen van 1559, 1568 en 1570. De vechtijassen van Dendermonde hielden hier huis. De infame Beeldenstorm veroorzaakte in 1578 grote schade aan het kerkje. Het werd geplunderd en grotendeels vernield. In het jaar dat Baasrode door de Walen werd ingenomen logeerden „*ziecke en crancke Schotten in de kercke van Vlassenbrouck*“. Het is niet bekend of die met hun doedelzaken de lokale bevolking tot wanhoop dreven maar het staat vast dat het dorp ontvolkte. Al

Het Sint-Gertrudiskerkje in Vlassenbroek

zal het er wel meer mee te maken gehad hebben dat er terreur en willekeur heersten en dat alle geestelijke goederen werden aangeslagen. De kerk raakte in verval. Van het houden van liturgische vieringen was er jarenlang geen sprake meer. Zelfs in 1592 lag de kerk nog steeds in puin. De middelen ontbraken om de geleden schade te herstellen. De in 1597 geplande herstelling kwam uiteindelijk pas klaar in 1640. In 1644 was de kerk terug bruikbaar zonder dat het altaar gewijd was.

In 1649 werd de kerk alweer een tijdje gesloten. Toen werden de diensten verplaatst naar de Dendermondse kerk van

Sint-Gillis-Binnen. Het dorp bleef ook in de 17^e eeuw het slachtoffer van plunderingen en overstromingen.

In de 18e eeuw kwam er eindelijk wat verbetering en kon het dorp wat op zijn plooi komen. De Ferrariskaart van omtrent 1770 duidt het plaatsje met zijn kerk aan als „*het gehucht Vlassenbrouck, gelegen tegen de Scheldedijk*“. Op het einde van het Ancien Régime werd de eigen schepenbank afgeschaft en Vlassenbroek viel dan bestuurlijk onder Baasrode. Aan het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw kwamen nogal wat kunstenaars zich in Vlassenbroek vestigen. Het kunstenaarsdorpje werd een inspiratie voor vele schilders uit de Dendermondse School. Vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw werd het rustig dorpje vooral een toeristische trekpleister.

Op onze dagen ligt het Sint-Gertrudiskerkje daar mooi te wezen tegen de machtige Scheldedijk aan. Het is sedert 1956 samen met het omliggende kerkhof als monument beschermd. Het kerkje heeft de vorm van een kruis, waarop centraal een houten torentje staat. Eén bron heeft het erover dat het kerkje werd gebouwd op de grondvesten van een Romeinse uitkijktoren.

De patrones van de kerk heeft daar een stijlvol eikenhouten beeld. De heilige Gertrudis van Nijvel heeft in haar linker hand een boek. In haar rechterhand houdt ze een met zilver beslagen kromstaf vast. De staf is bekroond met een zilveren vis. Die vis was een gift uit de 19^e eeuw van de vissers van Baasrode. Onder het beeld hangt een houten bord met het geschilderde opschrift: „*Hier doet men de caritaten ter heeren van de H. Magd Geertrudis bezondere partoonesse tegen de kortsen, ende ook tegen den harworp van klyne kinderen als mede tegen het verdryven van ratten en muizen*“. Een heilige muizenval! Dat was nog niet eerder vertoond. Maar verder... Van die „kortsen“ daarvan kan ik nog „koortsen“ maken. Maar „caritaten“ en „harworp“?

Rietvelden en wielen

De *Vlassenbroekse Polder* of het *Baasrode Broek* is ongeveer 300 hectare groot en het beslaat daarmee nagenoeg een derde van de oppervlakte van heel Baasrode. Het broek ligt in één van de vele meanders van de Schelde.

Vroeger moest je in het Broek wel uitkijken want er konden vreemde dingen gebeuren. Tijdens de winter waren in de verte altijd lichten zien. De mensen noemden dat „stallichten“. Wie te dicht bij zo'n licht kwam, raakte door de duivel bezeten. Wanneer men z'n vinger uitstak, dan kwam het licht op je vinger zitten. Wie dat had uitgeprobeerd was natuurlijk wel overgeleverd aan de list en lagen van satan. Zo iemand kreeg je liever niet in huis. In zo'n geval kon het misschien helpen om een paasnagel boven de deur te hangen, dat hield die bezetenen buiten.

Het landschap van de Polder en het Broek wordt gekenmerkt door buitendijkse en binnendijkse gebieden met biotopen als kreken en sloten, weilanden beplant met canadapopulieren, zoetwaterschorren met rietvelden en wilgenstruweel, verlande moerassen en poelen die ontstaan zijn na dijkdoorbraken en die ook „wielen“ worden genoemd.

Voordat de Schelde hier tussen de dijken werd opgesloten, lagen in de polder uitgestrekte rietvelden en broekbossen. Uiteraard overstroomden die regelmatig. Dat was er de oorzaak van dat het gebied lange tijd vrij bleef van ontginning door de mens. In de 14^e eeuw begon men met het opwerpen van dijken en van toen af werd het stilaan mogelijk met het land wat aan te vangen. Dikwijls werd er gedraineerd en dat veranderde het aanzien van het gebied in een open polderlandschap met smalle weilanden en vele sloten. In de jaren vijftig van vorige eeuw werden ook hier op deze natte gronden populieren aangeplant. Die groeien snel en ze kunnen, eens volwassen, te gelde gemaakt worden. De inheemse zwarte populier verdween nagenoeg om plaats te maken voor de sneller groeiende Canadapopulier.

Door de grote verscheidenheid aan structuren en biotopen, is de plantengroei en het dierenleven in de Vlassenbroekse Polder vanzelfsprekend eveneens zeer gevarieerd.

De unieke buitendijkse zoetwaterschorren zijn een dynamisch systeem dat begroeid is met

soortenrijke ruigten, rietvelden en wilgenvloedbos. Door de getijdenwerking wordt er slijk afgezet en anderzijds is er ook erosie. Door die laatste werking worden geulen gevormd die soms zeer diep zijn, met steile wanden. De wilgenvloedstruwelen worden gekenmerkt door vele wilgensoorten en een diverse ondergroei. Oude, gevarieerde bestanden zijn bovendien rijk aan epifytische mossen en korstmossen.

De rietkragen, die vooral langs de boorden van de rivier te vinden zijn, worden door Natuurpunt beheerd. Door het riet in de winter te maaien, worden de rietkragen in stand gehouden. Typische vogelsoorten die het van het riet moeten hebben zijn de Kleine Karekiet, de Bosrietzanger en ook de zeldzamere Blauwborst en de Rietgors.

Wat dieper in de polder hoorde ik het gelach van de specht. Of hij was ergens een boom aan het mitrilleren. In andere seizoenen zijn hier uiteraard nog vele andere soorten te

De vroeger massaal aangeplante Canadapopulieren worden stilaan gerooid

spotten.

De bossen in de polder bestaan bijna uitsluitend uit aanplanten met populieren op wat voorheen hooilanden geweest zijn. De rijen oude knotwilgen en knotelzen brengen dat vroegere gebruik nog in herinnering.

Wat er nog overblijft aan weilanden is meestal slechts matig soortenrijk. Op enkele weiden zijn poelen aanwezig die het vee dienstig waren om ervan te drinken. Die poelen, samen met de aanwezige sloten zijn meestal belangrijk voor amfibieën en ze bevatten allerlei plantensoorten.

Wanneer echter het aanbod aan amfibieën te overvloedig is, zonder dat je daarom vroeg, dan wordt het tijd om hogere mach-

ten in het geweer te brengen. Zo was er in deze omgeving ooit eens een vrouw wiens bed vol mieren zat en die padden in haar buik kreeg. Ze liet zich overlezen want, het is bekend, de dokter kan in zulke gevallen niet helpen met zijn pillen en poedertjes. En wat bleek? De vrouw was het slachtoffer geworden van een buurvrouw die regelmatig op bezoek kwam. Sinds de buurvrouw zo dikwijls kwam aanwaaien begonnen er vreemde zaken te gebeuren in huis. Men hoorde er bijvoorbeeld allerlei ongewone geluiden. Op een dag sprong er een grote zwarte kat op de kachel, die daarna onder het bed kroop. De kat, wel te verstaan. Het beest verdween vervolgens zonder dat men haar had zien weggaan. Maar dat doen katten wel eens meer.

Emile

Al vrij snel na de start wezen de pijltjes langs de Schelde naar een verlichte kerktoeren in de verte: Sint-Amands aan de Schelde. Aan de Schelde... je mag het gerust letterlijk nemen want de kerk spiegelt zich in de rivier. De rivier die ooit vermocht de meest illustere bewoner van deze gemeente te inspireren: Emile Verhaeren. Wat hij over zijn woonplaats te zeggen heeft, staat soms in zijn gedichten te lezen:

*Een nietig plein en enkele straten,
met aan het kruispunt een Lieve Heer;
En de grijze barse Schelde met het veer
en de toren weerspiegeld in het water;*

...

Zo zag Verhaeren (in vertaling) het dorp anno 1904.

Sint-Amands ligt in de zuid-westelijke hoek van de provincie Antwerpen in de regio die met Klein-Brabant wordt aangeduid. Vermits de patroonheilige van het dorp inderdaad Sint Amandus is, hoef je niet ver te zoeken waar de naam van het dorp vandaan komt. Al schijnt men het ooit wel gehad te hebben over *Saint-Amand-les-Eaux* en *Amandopolis*.

De Sint-Amanduskerk in Sint-Amands. Bij het nog twijfelachtige ochtendlicht.

Die Amandus moet een zeer bezige bij in het bekeringswerk zijn geweest. Al zeer jong ging hij in het klooster en gedurende zijn kloostertijd bracht hij ongeveer 15 jaar ingemetseld door! Ondanks deze uitermate onproductieve jaren stichtte hij later kloosters op de meest uiteenlopende en ver verwijderde plaatsen. En dat in een tijd dat het reizen niet gemakkelijk en zeer langzaam moet geweest zijn.

Sinds de levensdagen van Emile Verhaeren is hier wel een en ander veranderd. Het nietig plein ziet er beslist niet onaanzienlijk meer uit. De Lieve Heer heb ik dit keer niet gezien. Verder ziet de Schelde er echter nog net zo grijs en bars uit als toen Verhaeren zich hier liet uitwaaien. Al kon ik dat op deze tocht niet goed zien want het was nog donker toen ik in Sint-Amands passeerde.

Het veer is er ook nog. Op de dijk staat zeer prominent het metalen beeld „De Veerman“ dat gemaakt werd in 1955 door Marc Macken. Inspiratie daarvoor was het gedicht van Emile Verhaeren „*Le passeur d'eau*“. De metalen veerman kijkt uit over de rivier, een roeispaan over de schouder. De rivier is hier al

zeer breed en majestatisch en ze droomt al zichtbaar van de zee.

Emile Verhaeren heeft zijn definitieve laatste rustplaats gevonden in een praalgraf vlakbij de Schelde in het dorp waar hij geboren werd in 1855. Dat is niet zomaar gegaan want er is met het stoffelijke overschot van de dichter nogal geleurd. Hij vond de dood in Rouen toen hij probeerde op een rijdende trein te springen. Iets wat je toch al niet moet doen, zelfs niet wanneer je gedragen wordt door de vleugels van de muze. Eerst werd hij begraven in Frankrijk maar op aandringen van de familie en een tussenkomst van koning Albert I (de dichter schijnt op goede voet te hebben gestaan met het Belgische koningshuis) werd Verhaeren eerst in Adinkerke begraven. Door de Eerste Wereldoorlog, die toen aan de gang was, was men niet zeker dat het graf intact zou blijven en daarom werden zijn stoffelijke resten naar Wulveringem (bij Veurne) overgebracht om uiteindelijk aan de vloedlijn van de Schelde in Sint-Amands te eindigen. Volgens de wens die hij bij leven reeds uitdrukte. Uit het gedicht *L'Escaut*, het laatste vers:

*Escaut,
Sauvage et bel Escaut,
Tout l'incendie
De ma jeunesse endurante et brandie,
Tu l'as épanoui:
Aussi,
Le jour que m'abattrait le sort,
C'est dans ton sol, c'est sur tes bords,
Qu'on cachera mon corps,
Pour te sentir, même à travers la mort, encore! om u nog te voelen, na mijn dood!*

*Schelde,
Wilde en schone Schelde,
Heel de gloed
van mijn felle jeugd,
hebt gij doen stralen vol overmoed:
Opdat
als eens het lot mij nederslaat
Men op uw oevers, in uw schoot,
mijn lichaam rusten laat,*

De vertaling is van een zekere *Lepus*. Het is me verder niet bekend wie er achter deze nom de plume schuilgaat.

Maar ook aan de oever van de rivier was zijn graf nog niet helemaal de rustplaats die men kon verwachten. Het graf werd door de werking van het weer en het water zodanig aangetaast dat er iets moest mee gebeuren. Ondertussen staat het monument nieuw en in het oog lopend op de Schelde-oever.

Hoewel Verhaeren voor een Vlaams dichter doorgaat heeft hij geen enkel gedicht in het

Het standbeeld van Emile Verhaeren

Nederlands geschreven. Van huis uit was hij Franstalig en zijn kennis van het Nederlands (of Vlaams) beperkte zich tot het plaatselijke dialect. Hoewel de dichter nu door heel Sint-Amands in het hart gesloten wordt, is dat ooit anders geweest. Hij stamde uit de gegoede burgerij, sprak Frans en was vrijzinnig (hij koesterde nogal wat sympathie voor het socialisme en het anarchisme, bijvoorbeeld). Alsof er in dit land en in die tijd nog meer nodig was om ernstige wrijvingen te veroorzaken met de lokale bevolking en het toenmalige establishment! Zijn eerste dichtbundel „*Les Flamandes*“ was zo naturalistisch en noemde de zaken zo bij naam dat zijn familie, geholpen door de pastoor, er alles aan heeft gedaan om de hele oplage op te kopen en te vernietigen. Iets waarmee de dichter waarschijnlijk niet kon lachen. Het schijnt dat Verhaeren tijdens een optocht van „*De Suskes*“ (de katholieke fanfare) zelfs naar de muzikanten heeft gespuwd om zijn afkeuring te laten blijken.

Het standbeeld van de dichter, met een werkelijk monumentale snor, staat nu in een dramatische pose over de Schelde uit te kijken.

Stoom

Tussen Dendermonde en Puurs ligt een spoorlijn. Het traject van deze wandeling volgde meerdere malen het tracé van dat enkele spoor. Rigoureuus recht en met roestige rails. Duidelijk dus dat de lijn niet intensief werd gebruikt.

Oorspronkelijk was dit spoorlijn 52 van de N.M.B.S. (Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen). De spoorwegmaatschappij *État Belge* legde deze lijn destijds aan. Ze was een deel van de spoorverbinding tussen Dendermonde en Antwerpen-Zuid. Het gedeelte tussen Dendermonde en Puurs werd op 22 juli 1880 operationeel. Oorspronkelijk was de lijn dubbelsporig. In 1961 werd één spoor verwijderd. Geleidelijk aan raakte de lijn steeds meer in onbruik en in 1983 viel het doek helemaal. Maar! Tijdens de zomer is de spoorlijn weer in bedrijf. Ze werd omgedoopt tot Stoomspoorlijn Dendermonde-Puurs. Hetgeen dikwijls wordt afgekort tot SDP. En zo heet ook de vereniging die op deze lijn oude stoomtreinen laat rijden. Het is dus een toeristische spoorweg geworden.

De v.z.w. Stoomtrein Dendermonde-Puurs heeft zich als doel gesteld om historisch spoorwagematerieel in stand te houden en om aanschouwelijk te maken hoe het spoorbedrijf vroeger werkte. Toen je de trein van ver kon zien aankomen door de reusachtige rook- en damppluim en de treinen nog werkelijk

Een overweg waarvan de slagbomen nog met de hand moeten bediend worden

„tjsoeke, tsjoeke“ deden.

De vereniging huurt de voormalige lijn 52 van de N.M.B.S. Deze spoorlijn is ongeveer 14 kilometer lang en er liggen vijf stations langs, namelijk: Dendermonde, Baasrode-Noord, Sint-Amands, Oppuurs en Puurs. Het station in Dendermonde is het station van de N.M.B.S., terwijl de vereniging in Puurs een eigen station heeft. In Baasrode-Noord bevindt zich het rollend materieel van de vereniging. De SDP v.z.w. bezit een aantal historische treinen. Waaronder een stoomlocomotief van Cockerill die in 2007 honderd jaar is geworden. Verder beschikt de ver-

eniging over houten rijtuigen uit het begin van de 20e eeuw. In het totaal heeft de SDP zes Belgische stoomlocomotieven waarvan er twee rijvaardig zijn. Er wordt nu eentje gerestoureerd en er is ook één niet rijvaardige Duitse locomotief bij. De nieuwste aanwinst is Loc 5 waarvan het bouwjaar 1876 is. Waardoor die stilaan hoort bij het selecte clubje van oudste bewaarde stoomlocomotieven ter wereld.

Langs de lijn zijn nog enkele interessante spoorwegmonumenten te vinden. Zoals het baanwachtershuis tussen de stations Dendermonde en Baasrode-Noord en het seinhuisje in Puurs. Dat laatste is door de SDP ingericht als een klein museum. Langs de spoorlijn staan hier en daar ook nog interessante infrastructuurobjecten, zoals oude, met de hand bediende slagbomen bij de overwegen en mechanische armseinen.

De spoorlijn wordt, doordat ze zo authentiek en pittoresk oogt, nu en dan gebruikt voor filmopnames. Zoals bijvoorbeeld voor het alom bejubelde *Toto le Héros* van Jaco Van Dor-mael.

Malheur

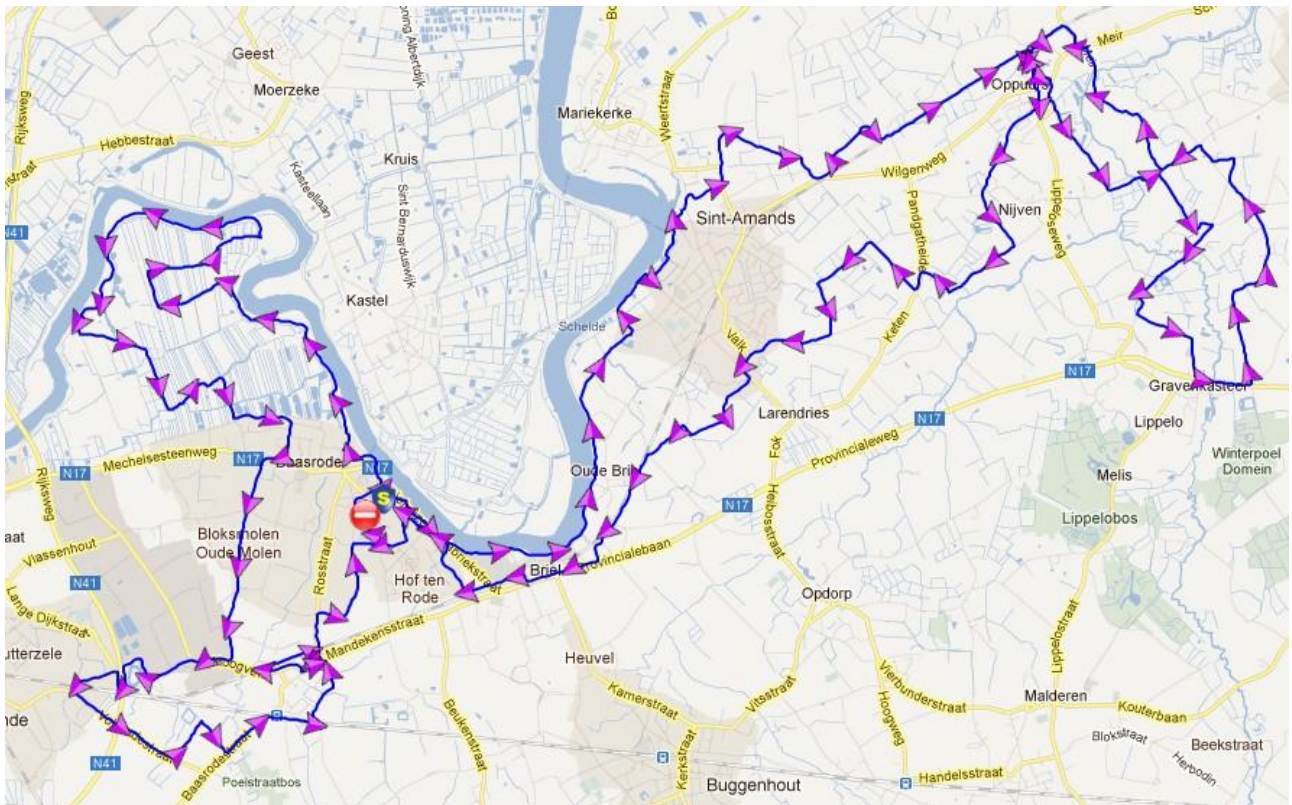
Het sluitstuk van de wandeling was een bezoek aan de kleinbrouwerij De Landtsheer in Buggenhout. Een verplicht nummer want die brouwerij is een belangrijk sponsor van de wandelclub die deze tocht in mekaar had gezet. Bovendien kon daar het voorlaatste couponnetje ingeleverd worden dat aan de inschrijvingskaart hing. Daarvoor werd men bedacht met een Malheur. Tja, het klinkt dramatischer dan het was want dat „malheur“ (ongeluk) is een vaas bier. De brouwerij heeft, om zijn bezoekers te ontvangen, een oud café ingericht. Met origineel, wat afgebladderd cafémeubilair en indrukwekkende bierpompen achter een rustieke toog.

Malheur mag zich de trotse winnaar noemen van de World Beer Award voor het beste blond bier. Malheur 10° heet een speciaal blond degustatiebier te zijn van 10 volumepercent alcohol. Ik mag op geen enkele deskundigheid terzake bogen dus laat ik een notoir kenner aan het woord. „*Malheur 10° heeft letterlijk een zonnegele kleur en een rozenachtig perzikaroma met verwijzingen naar kruidige sinaasappel- en citroenschillen. Het bier heeft een rijke honingtextuur, olieachtig ook, het heeft behoorlijk wat body en een bitterachtige zure toets in de warme afdronk.*“ Verdorie, het lijkt wel poëzie! Dat was in elk geval hoe de *Beer Hunter Michael Jackson* het wist te brengen. Nee, ik bedoel niet dat plastic buitenaardse wezen dat een tijd geleden zijn ultieme verandertruc uithaalde: hij verdween helemaal van de wereld. Yeah, beat it! De Michael-bierpoëet is overigens ook al dood maar hij was een Brit met een buikje.

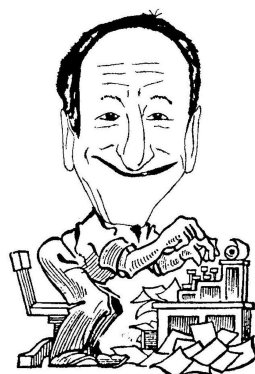
Malheur? Nee, dank je, voor mij een glas spuitwater. Heb je niet? Goed, hoe heet dat donker spul ook alweer? Die suikerbom, ja. Santé! Op mijn zere voeten. Quel malheur!

Het „oude“ café bij de brouwerij De Landtsheer

Ziezo, alweer ruim 50 kilometer!

© 2012
Michel Christiaens